

JOSIP TOMIĆ

UTJECAJ FRANCUSKE PJESNIČKE STRUKTURE NA MATOŠEVU POEZIJU

(Primljeno za Filologiju na 4. sjednici V. odjela od 17. V. 1956.)

Problem utjecaja pjesničke strukture na Matoševu poeziju je jako kompleksan. Matoš je, istina, i volio i cijenio francusku poeziju. Ali, ako želimo biti potpuno objektivni u vezi s francuskim pjesničkim utjecajem na Matoševu poeziju, treba biti vrlo oprezan i svaku sličnost ne smatrati i utjecajem. Za volju istine ne smijemo tvrditi, da je Matoš, zato, što je bio ludo zaljubljen u francusku književnost, bio ekskluzivan i da, osim Francuske, ništa drugo nije vidio. Matoš je bio duh širokih koncepcija, u pravom smislu Evropejac. Ali se mora priznati i to, da je od svih stranih književnosti na prvo mjesto stavljao francusku književnost, napose njezinu bogatu poeziju, dajući je za uzor našim pjesnicima. S druge strane, ne smije se, gledano vremenski, zaboraviti ni utjecaj s naše strane, utjecaj naše društvene stvarnosti, utjecaj naše pjesničke strukture (hrvatske i srpske, o kojoj ovdje ne će biti govora) na Matoševu poeziju. Utjecaji s naše strane bit će osnova, na koju će se nakalamiti svi kasniji strani utjecaji.

Da bismo taj kompleksni problem utjecaja francuske pjesničke strukture na Matoševu poeziju što objektivnije prikazali, potrebno je pretходно izložiti problem Matoševa pjesničkog šegrtovanja u francuskoj pjesničkoj školi francuskih pjesnika. A tek bismo u drugom, odnosno u trećem poglavlju pokazali, u kakvom se obliku odrazio taj, da tako kažemo, kolektivni utjecaj francuskih pjesnika na Matoševu poeziju. U drugom bismo poglavlju pokazali dalje Matoševu pjesničko usavršavanje u školi francuskih pjesnika za vrijeme Matoševa pjesničkog majstorstva.

Zahvaljujući okolnosti, da je sva Matoševa ostavština prešla u narodnu imovinu (Jugoslavenska akademija, Petnaest Matoševih privatnih biblijeznica, prepisanih na pisaćem stroju, sadržavaju hiljadu i šest stotina stranica), to je i postavljeni problem danas postao lakše rješiv.

Matoševo pjesničko šegrtovanje u francuskoj pjesničkoj školi

Beograd (početak listopada 1895. – 14. siječnja 1898.)

Kakvo je bilo Matoševo pjesničko šegrtovanje najbolje se vidi iz njegovih privatnih bilježnica, koje datiraju iz druge polovine 1895., t. j. od Matoševa dolaska u Beograd. Po dolasku u Beograd Matoš odlično vlada njemačkim, a mnogo slabije francuskim jezikom. Prvi francuski pjesnik, koga Matoš – negdje sredinom rujna 1896. – spominje i citira u svojim privatnim bilješkama, i to na njemačkom jeziku, jest Paul Verlaine (I. 47 i 63).¹ Da je Matoš svoje prve informacije o francuskoj književnosti stjecao iz njemačkih izvora, dokazuju i ova mjesta: »Po Gautieru je dekadansa« das Ausgesuchte in Stil« (I. 66). Spominjući Barrèsa, veli: »Ein Pfleger des Ichs« (I. 67). Navevši Richepinove *Les Blasphèmes*, primjećuje: »Den Diabolismus Baudelaire-s pfligten besonders Villiers de l'Isle Adam und Barbey d'Aurevilly (Nordau).« (I. 66).

Od drugih francuskih pjesnika Matoš navodi u svojoj privatnoj bilježnici naslove pjesničkih djela: Mallarméove: *Les Dieux antiques, l'Après-midi d'un Faune*; Jules Laforguea, G. Kahna; za Rimbauda veli: »Instrumentista Arthur Rimbaud veli u jednom sonetu: a je crno, e bijelo, i crveno, u zeleno, o modro«. Spominje dalje: C. Mendèsa, Th. Gautiera, Banvillea, Baudelaire i njegove *Les Fleurs du Mal* i Leconte de Lisle (I. 61–70).

U travnju 1897. Matoš primjećuje, da je »moderno francusko pjesništvo cvijeće dosade, a naše – većinom – cvijeće gluposti« (I. 86).

Interesantno je Matoševo gledanje na vrijednost poznavanja francuskog jezika. U Parizu, negdje 1901. g. primjećuje: »Francuski jezik sili na duhovitost, $\frac{3}{4}$ Francuza su duhoviti zbog jezika, bili bi glupi, da su Hrvati« (IV. 2).

Ženeva (Ožujak 1898. do prvih dana kolovoza 1899.)

U Ženevi Matoš nastavlja informativno upoznavanje francuske književnosti. Čita: René Doumicea, Rodovu *Les Etudes sur le XIX^e siècle*, koju u Beogradu samo spominje, a u Ženevi iscrpno citira (II. 37–41). U lipnju iste godine čita, po Baudelairu prevedeni Poeov *Eureka* (II. 55). S Richepinom Matoš počinje navoditi stihove francuskih pjesnika. Iz *Les Blasphèmes* navodi 4 stiha.

Matoš u svojoj privatnoj bilježnici bilježi uglavnom stihove francuskih pjesnika: 1. zbog srodnosti svojih misli i svojih osjećanja s mislima i osjećanjem navedenih stihova; 2. zbog pjesničkih opisa prirode i prirodnih pojava i 3. zbog pjesničkih slika, koje su morale naročito djelovati na razvitak njegova pjesničkog talenta. I mi navodeći stihove francuskih pjesnika iz Matoševe bilježnice, navodimo ih iz jednog od spomenuta tri razloga.

¹ Rimski broj označuje broj Matoševe bilježnice, a arapski na stroju prepisanu stranicu iste bilježnice. Odele ćemo ovako označavati Matoševe bilježnice.

Gautierov citat u Matoševoj privatnoj bilježnici, uzet iz Gautierove studije: »Histoire du Romantisme« (str. 336): »*La poésie est un art qui s'apprend, qui a ses formules, ses arcanes, son contre-point et son travail harmonique*« (II. 102) (podcrtao Tomić) morao je biti od presudnog utjecaja na Matoševu poeziju.

Slijede dva stiha iz Baudelaira:

Heureux celui qui peut d'un aide vigoureux
S'élançer vers les champs lumineux et sereins (II. 102).

Za Baudelairovu pjesmu *Une charogne* Matoš veli, da je »grozna pjesma« (II. 102).

Začudo, da osim ova dva stiha, Matoš u svojim privatnim bilježkama ne navodi više Baudelairovih stihova. Nije li i Baudelaire, kao i Heredia imao svoju posebnu bilježnicu, i koja se izgubila?

Slijede dva Verlainova stiha iz *Art poétique* i koji će biti od presudne važnosti za Matoševo shvaćanje poezije:

»Car nous voulons la *nuance* encore
Pas la couleur, rien que la *nuance*« (II. 102). (Podcrtao Tomić)

Između 29. I. i 14. II. 1899. Matoš u Ženevi bilježi 17 Verlaineovih stihova. Između ostalih:

Je suis un berceau
Qu'une main balance
Au creux d'un caveau
Silence, silence. (II. 140),

u kojima naročito dolazi do izražaja muzika riječi, jedna od bitnih karakteristika Matoševe poezije.

Iza 4. veljače iste g. Matošu dolazi do ruku neka francuska Hrestomatija XIX. stoljeća (II. 142–150), koju iscrpno citira. Ta je knjiga odigrala vrlo važnu ulogu u Matoševu upoznavanju francuske književnosti napose francuskih pjesnika XIX. st. Tu on između ostalih spominje Leconte de Lisle kao »*chef de l'école*« (misli parnasovaca). Za José-Marie Hérédia veli, da je »*najveći umjetnik škole*«. Među simbolistima dekadentima nabraja: »Arthur Rimbaud, koji pronade boju samoglasnika«. »Verlaine mijenja versifikaciju«. »Mallarmé, Henri de Régnier ima inspiracije. Najbolji simbolista«. »Gustav Kahn inventeur du vers libre«. Za Verhaerena veli: »najbolji belgijski pjesnik bijaše naturalista, sada je simbolista« (II. 146).

Dalji Matošev boravak u Ženevi je ispunjen raznim ženskim poznavstvima, kao što su: »Karolina Kristkijević (II. 158), Seifert (II. 163), »Olga Beck, vrlo lijepa (confesionslos)« (II. 164), gđica Timofejeva (II. 165), Helena B. (II. 169) (»Vidi u Bastionima iznenada Helenu B. Govorah s njom. U mom srcu zapjevaše stari slavulji«). »A onda dani gladovanja i očaja« (II. 165).

9. VII. 1899. bilježi: »Ako ne uzmognem taj mjesec u Pariz, dajem sam sebi riječ, da ću se ubiti. Ovako živjeti nema smisla«. (II. 172)
26. srpnja mora izaći iz stana: »Bože! Kako će se sve to svršiti?« »Danas 23./VII. uzajmi mi Dučić 50 cent. Što ću sutra jesti, pušiti – ko zna? Ne znam, hoću li 26. o. mj. i doživjeti. Ubiti se zbog kakve više stvari – hajde de; ali zbog 20–30 fran! Zar je to život, zar život A. G. Matoša propada zbog 50–60 fran.« (II. 172).

Ovo navodimo zato, da se vidi, da je uzrok Matoševa pesimizma bio i ekonomska, t. j. materijalna baza, a ne samo knjiška stvar, t. j. utjecaj čitanja pesimističnih pjesama. U koliko ih Matoš i citira, to čini zato, jer se osjećaji tih pjesnika podudaraju s njegovim osjećanjem i mislima.

Pariz (6. kolovoza 1899. – konac srpnja 1904.)

S Matoševim se dolaskom u Pariz u materijalnom pogledu nije ništa izmijenilo, neimaština ostaje i dalje njegov glavni gazda. Zato će on bilježiti stihove onih francuskih pjesnika, koji su protkani pesimizmom i spleenom, i ritmovima takvih stihova formirati svoje pjesničko osjećanje.

S početka 1900. Matoš čita Hugoove stihove. Iz *Les Voix intérieures* citira:

»Spleen je: Ce docteur, né dans l'ombre« (III. 28)

Iz zbirke *Les Rayons et les Ombres* i iz pjesme *La fonction du poète*, koju ne spominje, citira na preskok:

»Car la poésie est l'étoile
Qui mène à Dieu. (III. 28)

»Hélas! Que fait l'homme ici-bas?
Un peu de bruit dans beaucoup d'ombres« (III. 28)

»Le poète est ciseleur
Qui cherche à prendre des pensées« (III. 28)

»O mon ange! A travers l'amour
Les vérités paraissent toutes!« (III. 28)

»Voyez-vous un parfum éveille la pensée
Car l'âme d'une fleur parle au coeur d'une femme« (III. 29)

»Stari kip:

»Toute larme, enfant,
Lave quelque chose«

»Junijska noć:

»Et l'aube douce et pâle, en attendant son heure
Semble toute la nuit errer au bas du ciel« (III. 29)

Iz zbirke *Les Chants du Crépuscule* citira:

»Et l'orgue des forêts qui sur les monts soupire
Et cette voix qui sort des villes en pleurant« (III. 29)

Nešto kasnije navodi jednu kiticu Verlaineovih stihova:

»Le *chagrin* qui me tue est ironique, et joint
Le sarcasme au supplice et ne torture point
Franchement, mais picote avec un faux sourire
Et transforme en spectacle amusant mon *martyre*,
Et sur la bière où git mon Rêve mi-pourri.
Beugle un De profundis sur l'air du Traderi (III. 44)
(Podertao T.)

1900. godina je bila dosta neugodna za Matoša. Citiranje spleenskih versova kao: le *chagrin*, la bière, le Rêve mi-pourri podsjećaju i na Baudelaira, ali zato mrtvački elementi ne moraju uvijek potjecati samo od Baudelaira, kako se obično misli.

Iza Corneilleva Cida čita Leconte de Lislove *Les Poèmes antiques*. Iz pjesme *Bhagavat*, koju ne spominje, citira neke stihove na prekid, dokaz, da ju je cijelu čitao. Evo tih stihova:

»Puissé-je, o Bhagavat, chassant le doute amer,
M'ensevelir en toi comme on plonge à la mer« (III. 45)

Iz pjesme *La Source* citira zadnju strofu:

Fuis toujours l'oeil impur et la main du profane,
Lumière de l'âme, ô Beauté! (III. 45)

Iz pjesme *Dies irae* citira dvije strofe:

L'Esprit humain s'arrête, pris de *lassitude*
Se retourne pansif vers les jours oubliés. (III. 45)
(Podertao T.)

Et toi, divine *Mort*, où tout rentre et s'efface,
Accueille tes enfants dans ton sein étoilé;
Affranchis-nous du temps, du nombre et de l'espace,
Et rends-nous le *repos* que la vie a troublé! (III. 46)
(Podertao T.)

1901. godine je Matoš malo čitao moderne francuske pjesnike. Čita psalme na francuskom jeziku, vjerojatno povodom smrti i samoubijstva njegova prijatelja Brzovskoga. Od klasika čita Racinovu: *Phèdre*, *Bri-tannicus*, *Andromaque* i *Les Plaideurs*. (III. 107)

U god. 1902. Matoš čita Voltairove *Contes en vers et Satires* (IV. 11). U lipnju 1902. čita ponovno moderne francuske pjesnike: Maurice Margre: *Le poème de la jeunesse*, s opaskom: »moderno. Pjeva željeznice, kurve i radnike.« (IV. 26); Pierre Quillard: *La lyre héroïque et dolente* (IV. 26); Iz Jehan Rictu-ove (Gabriel Randon) pjesme: *Le Piège* citira:

»A Paris, les soirs de Printemps
Ça sent la merde et les lilas.« (IV. 27)

U drugoj polovini rujna ili listopada 1902. Matoš opet čita V. Hugoove *Odes et Ballades*

»Heureux qui ne vit que pour vivre!
Qui ne chante que pour chanter!« (IV. 70)

»Mais c'est le coq gaulois qui réveille le monde,
C'est qu'il faut un chaos à qui veut faire un monde.« (IV. 71)

»Et la gloire et la *mort* ne sont que deux fantômes
En habits de fête ou en *deuil*.« (IV. 71) (Podcrtao T.)

»Et mon âme était *triste* et les chants de ma lyre
Étaient comme ces voix qui *pleurent* dans la nuit.« (IV. 71)
(Podcrtao T.)

Iz *Les Chants du Crépuscule* citira između ostalog:

»Je cherche, ô nature,
La parole obscure
Que le vent murmure
Que l'étoile écrit.« (IV. 72)

»La fleur est de la terre, et le parfum, des cieux!« (IV. 72)

4. ožujka 1903. Matoš čita Malherba citirajući nekoliko stihova (V. 45). Od Pierre Duponta citira samo dva stiha (V. 55). Negdje u kolovozu ili rujnu čita Jean Richepina (V. 85), zatim *Oeuvres complètes* od Régnera; citira: »*Macette, Le mauvais Giste-baudel. (tribabe)*« (V. 86), *Contre une vieille m ... baudelaireski* (V. 86), *La douleur d'amour-baudel. – Stances sur la ch(aude pisse)*«, (V. 87), »*Discours d'une vieille m ...* (V. 87).

Stances

»Les hommes sont des fleurs
Qui naissent et vivent en fleurs
Et d'heure en heure se fanissent« (V. 88)

.....
.....

»*La douleur* aux traits vénéneux
Comme d'un habit épineux
Me ceint d'un horrible torture
Mes beaux jours sont changés en nuits
Et *mon coeur*, tout flétry d'ennuis
N'attend plus que la *sépulture*« (V. 88) (Podcrtao Tomić)

»Richepin brani poeziju od morala«, citirajući ga:

»Ah! la nuit! C'est la nasse
Que la *mort* tous les soirs tend par où nous passons
Et qui tous les matins est pleine de poissons.« (V. 91)
(Podcrtao T.)

»Et sachant que tout n'est qu'un leurre
L'homme écoute s'écouler l'heure
Qui tombe à l' *éternel égout*
Et plus stupide qu'une borne
Immobile, muet et morne
Devant la vie et ce qui l'orne
Il ne sent plus que du *dégoût*« (V. 93) (Podertao T.)

»La vie est une *putain soule*
Qui dans l'infini hurle et roule
Sans savoir ni comment ni pourquoi.« (V. 93)

(Podertao T.)

Sonnets amers:

»On est fils du hasard qui lança
Un spermatozoïde dans l'ovaire« (V. 93)

Od Leconte de Lislóvich *Poèmes barbares* čita:

»J'aurai le sang de l'homme et le vin de sa vigne
Et sur le velours des gazons épais
L'ombre diaphane et la molle paix
Tombant des ramures« (V. 96)

zatim citira: *Le Manchy, Le Sommeil du Condor, Paysage polaire; Le Corbeau, La Tristesse du Diable, Le Nazaréen, L'Anathème* (V. 97).

Iza toga čita V. Hugoove *Les Quatre Vents de l'Esprit* (V. 103). Od José-Marie de Hérédia čita *Les Trophées* (V. 108) i to pjesme: *Sphinx, Pour le vaisseau de Virgile, Aux montagnes divines, Vélín doré*:

»Mais cet ivoire souple et presque diaphane,
Marguerite, Marie ou peut-être Diane,
De leurs doigts amoureux l'ont jadis caressé.« (V. 108) iz pjesme

»*Le lit*:

»Heureux qui peut dormir sans peur et sans remords
Dans le lit paternel, massif et vénérable;
Où tous les siens sont nés aussi bien qu'ils sont morts« (V. 108)

»La mort de l'Aigle: – »divno«
Michel-Ange, *Le Triomphe du Cid*« (V. 109)

Iz Lamartinea *Oeuvres poétiques* citira:

Le Soir:

»Vénus se lève à l'horizon;
A mes pieds l'étoile amoureuse
De sa lueur mystérieuse
Blanchit les tapis de gazon.« (V. 116)

1904. u Parizu Matoš čita i bilježi ove franc. pjesnike i pjesme: Tristan Corbière: *Les Amours jaunes* dodavši: »umro u 30. g. Sav meuble kofer, gdje spava« (V. 121). Zatim citira:

»*Le Crapaud*«:

»Un chant dans une nuit sans air
– La lune plaque en métal clair
Les découpures du vent sombre« (V. 121)

od Fernand Gregh-a: *La beauté de vivre*:

»Tout homme, s'il le veut, est maître de son sort
Et chacun fait sa vie
Et morts, nous serons plus vivants que les vivants
Et que bon ou mauvais, n'importe, vivre est beau« (V. 148)

(*Il y a en tout homme un désir de poésie et de beauté*) (H. Régner) (V. 151).

Iz Albert Samain-ove *Au Jardin de l'Infante* citira:

»Mon âme est une infante en robe de parade
Des roses. Des roses encore!
Je les adore à la souffrance
Elles ont la sombre attirance
Des choses qui donnent *la mort*
Tes yeux verts rêvent, grands ouverts
Larmes – divno.« (V. 151) (Podcrtao T.)

»Ma jeunesse déjà grave comme une veuve
Dilection – njegovo Credo
Nocturne – divno Régence« (V. 151)

Beograd (9. VIII. 1904. – 22. I. 1908.)

9. kolovoza 1904. Matoš stiže iz Pariza ponovno u Beograd.

U njegovoj bilježnici nalazimo ovu bilješku: »Il a semblé aux adeptes de cette école (misli na Parnas) que la vertu essentielle de la poésie était la *suggestion*, entendez par là le pouvoir d'évoquer des images ou des états particuliers de l'âme.« (V. 179). Od francuskih pjesnika 1905. u Beogradu čita samo Hugoove *Les Orientales*. (V. 184).

II.

Doba Matoševa pjesničkog majstorstva (1906.–1914.)

Beograd 1906. g. Matoš samo spominje franc. pjesnika Charles de Pomairolsa (V. 220). Negdje u travnju 1907., vjerojatno za kratkog boravka u Zagrebu 1907., – između 15. i 28. travnja – Matoš čita Alfred de Vignyjeve pjesme: *Moïse, La Frégate (La Sérieuse)*, zatim:

La Colère de Samson:

L'Homme a toujours besoin de caresse et d'amour,
Sa mère l'en abreuve alors qu'il vient au jour, (V. 255)

La mort du loup:

Gémir, pleurer, prier, est également lâche!
Fais énergiquement ta longue et lourde tâche (V. 256)

Le mont des Oliviers samo spominje (V. 256).

U srpnju čita Mussetove stihove:

Divna elegija Lucie
U La Nuit de Mai – divna slika pelikanova; pjesnikov simbol.

Les plus désespérés sont les chants les plus beaux (V. 261). Čita Joachim de Bellayja (V. 264), zatim *Les parfums impérissables* od Leconte de Lisle (V. 264). Negdje u listopadu i kasnije 1907. Matoš čita François Coppéa zatim Albert Samaina: *Aux Flancs du Vase suivi de Polyphème et des Poèmes inachevés* (V. 294). Iza A. Samaina Matoš čita studiju Alberta Mockela o Stéphanu Mallarméu citirajući: »L'Art de St. Mallarmé est avant toute chose une logique. Doktrinom je u suštini klasičan. Pjesnik misli« (V. 296). Citira čitavu pjesmu *Le Cygne* (V. 297). Od Charlesa Guérina čita *L'Homme intérieur* (V. 299), primjećujući:

»Lijepe, tehnički savršene pjesme, malo mlačne, više intimne no subjektivne.« (V. 299).

»Pjesme VI. VIII. X. XIII. XVI. (slavi kovača ko Maupassant) XXIII. XXIX – prekrasne« (V. 299).

1908. Matoš čita Banville-ove *Les Cariatides* (V. 335) zatim Voltairovu *Pucelle d'Orléans* (V. 348) i Lamartineovu *Confidences* (VI. 20). Od Henri de Régniera čita *La Cité des Eaux:*

Le silence est peut-être une voix qui s'est tue
Car tu es homme et l'homme a gardé dans ses yeux
Le pouvoir éternel de refaire des dieux (VI. 32). Zatim čita:

Emila Verhaerena *Les Villes tentaculaires* (VI. 32), primjećujući:

»Vizije ravnica, koje žderu gradove: slike gradske u simbolima rada, bluda i nevolje.« (VI. 32).

»Vers libre, sličan Verlaineu.« (VI. 32)

U g. 1909. Matoš čita *Les chefs-d'oeuvre lyriques* de A. Chénier (VI. 75). U rujnu 1909. Matoš čita Gautierove pjesme *La Comédie de la Mort*, iz koje citira:

»Mes vers sont les tombeaux tout brodés de sculptures;
Ils cachent un cadavre, et sous leurs fioritures
Ils pleurent bien souvent en paraissant chanter. (VI. 100)

(Podcrtao T.)

On retrouve toujours les larmes sous le rire,
Les morts sous les vivants, et l'homme est, à vrai dire,
Une *Nécropolis*. (VI. 100)
(Podcrtao Matoš)

A l'horizon sans borne,
Le grave Escorial
Lève son dôme morne,
Noir de l'*ennui* royal; (VI. 101) (Podcrtao T.)

La beauté, dans la femme, est une mélodie
Dont la toilette n'est que l'accompagnement (VI. 101)

Negdje u prosincu 1909. čita Gérard de Nervalovu *Aureliju* (VI. 18),
zatim *Les nuits d'octobre* (VII. 18).

U 1910. je Matoš relativno mnogo čitao francuskih pjesnika. Na prvom mjestu Jules Laforguea: *Poésies* (VII. 31). Koncem svibnja ili početkom lipnja Matoš čita Verhaerenove *Les Rythmes souverains*. primječući: »Ništa osobito«. (VII. 37).

Iz pjesme *Sv. Ivan* citira nekoliko stihova (VII. 37). Iz *Petit traité de poésie française* od Th. Banvillea citira:

»Parnasovska verzifikacija: plus vous torturez votré pensée, plus vous l'embellirez.« (VII. 43). Nije bez značenja za Matoševo shvaćanje poezije ni ova zabilježena misao.

Zatim čita Hugoove *Les Châtiments* zabilježivši dobar broj stihova (VII. 45).

U ožujku 1911. god. čita Banvilleove pjesme: *Odès funambulesques* (VII. 103), »*La musique du vers peut, par sa qualité propre* (podcrtao A. G. Matoš) *éveiller aussi tout ce qu'elle veut dans notre esprit, créer même cette chose surnaturelle et divine, le rire!*« (VII. 104), važna karakteristika moderne impresionističke poezije.

Nešto kasnije čita Racineovu *Phèdre*, iz koje citira tri stiha (VII. 142). Negdje koncem 1911. Matoš čita Gautierove *Émaux et Camées* (VII. 20). Između ostalih stihova citira:

Fi du rythme commode, (Podcrtao T.) (važan princip parnasovske estetike)

Comme un soulier trop grand,
Du mode
Que tout pied quitte et prend! (VII. 23)

Tout passe, – L'art robuste
Seul a l'éternité:
le buste
Survit à la cité.

Koncem 1911. čita pjesme J. du Bellayja (*Oeuvres choisies* – L. Séché) (VII. 30). Citira između ostalih stihova:

Ah! La jeunesse, qu'elle est belle!
Comme elle fuit à tire-d'aile!
Soyons joyeux, le temps s'en va,
Qui sait si demain reviendra? (VII. 33)

U 1912. čita samo Louisa Ménarda zbirku *Rêveries d'un payen mystique* (VIII. 10), ne navodi konkretno što.

U 1913. nema bilješki u pogledu francuskih pjesnika.

XIII. Matoševa bilježnica sadržava čitave pjesme prepisane iz zbirke pjesama pod naslovom *Trophées* de José Maria Hérédia. Evo naslova tih pjesama: *L'Oubli, Le Vase, Suivant Pétrarque, La belle Viole, Velin Doré, Le vieil orfèvre, Iason et Médée, Pan, Le Réveil d'un Dieu, A Hermès Criophore, La jeune morte, Une ville morte, Vendanges, Un peintre.*« (XIII. 1-8).

U XV. bilježnici se nalaze prepisane čitave pjesme Gérard de Nerval: »*Fantasia, Les Chimères, El Desdichado, Myrtho, Horus, Antéros, Delifica, Artémis, Le Christ aux Oliviers* I. II. III. IV. V.; *Vers dorés.*« (XV. 1-10).

III.

Kako se odrazila francuska pjesnička struktura na Matoševu poeziju

Da bismo stvorili zaključak u pogledu kolektivnog utjecaja francuske pjesničke strukture na Matoševu poeziju, treba vidjeti, u kakvom su odnosu pojedini francuski pjesnici s Matoševom poezijom.²

Th. Banville lijepo veli: »L'homme est essentiellement singe«,³ a za pjesnike kaže: istina, »un grand poète fait ce qu'il veut et ce que son inspiration lui dicte«⁴ ali, analizirajući duševni proces pjesničkog šegrtovanja, isti nastavlja: »à force de lire sans cesse votre poète, vous arriverez à le voir effectivement travailler sous vos yeux«⁵ a zatim kao najbolju školu pjesnicima preporučuje čitanje dobrih pjesnika, jer: »le mouvement du vers, qui est toute une musique savante et compliquée, entrera dans votre cerveau sans que vous preniez garde, tandis que les théories abstraites les mieux développées ne vous l'enseigneraient pas.«⁶

Svijestan toga psihološkog procesa Matoš neprestanim čitanjem probranih francuskih pjesnika i njihovih pjesama roni po dubinama njihovih misli, njihovih osjećaja, njihovih izražajnih sredstava, slika i deskripcija prirode, muzike riječi, ritma i rime, obogaćuje se i usavršuje svoj pjesnički ukus, i nehoteći i nesvijesno usvaja neke izražajne pjesničke

² Isključili smo Baudelaira, jer je to poglavlje za sebe, i o kojem će biti govora u zasebnoj studiji.

³ Th. Banville, *Petit traité de poésie française*, str. 72.

⁴ *Ib.* str. 74.

⁵ *Ib.* str. 71.

⁶ *Ib.* str. 72.

forme, koje podsjećaju sad na ovog, sad na onog francuskog pjesnika. One, u stvari, postaju Matoševe kreacije. O čemu oni pjevaju i kako se oni izražavaju, i Matoš nastoji da ih na svoj način dostigne i oponaša.

Matoševe pjesme po sadržaju možemo podijeliti u nekoliko, ne potpuno odjelitih, skupina. Tu su pjesme patriotskog sadržaja s pomiješanim reminiscencijama parnasovačkih motiva – oko 15; dolaze pjesme s opisima prirode i prirodnih fenomena, protkani dakako opet parnasovačko deskriptivnim i sugestivnim elementima – ima ih nešto ispod tridesetak; iza toga bi došle diskretno i sugestivno ljubavne pjesme – oko 7–8; nekrofilsko pesimističnih ima oko 5–6. Najviše udara u oči u Matoševim pjesmama obilje parnasovačkih antiknih, sredovječnih reminiscencija svih oblika. Tu su na pr.: Luna, žuta luna (str. 7, 54, 71),⁷ Afrodita (48), Dijana (48, 54, 71), Atena (48), Apolon (71), bog Paris (8), nimfe (48), sirene (54), Psiha (12, 40, 48), Venus ili Venera (12, 46, 54), Helena (12), Kupidon (48), Sfinks (17), Sfinga (71), Buda (17), Orfej (39), Saturn (38), Cintija (35), Sibila (35), Pan (31), satir (31, 39, 50, 45), Posejdon (42), Ajant (42), Europa (42), Zeus ili Dzeus (42, 56), nimfolept (45), Ofelija (47), Talijska (47), Kordelija (47), Ksantipa (48), Hera (48), Arhiloh (48), Vesta (48), Olimp (48), Prometej (50), Kolombina (54), Berenice (57), Otelo (54), Drijada (56), Teba (56), Helikon (56), Toledo (60), Don Juan (60), Kirko (94), Abderit (56), Ezekijela (92), hetera (95), Hiron (56), Feb (56), inkub (95), sukub (95), Bajadera (78), Kentaur (56), Leda (31), Orfej (39), Hera (48), titan (10), Marsije (98), Myrte (60).

Imena kao: Luna podsjećaju sad na Verlainea,⁸ sad na Laforguea.⁹ Kod Matoša je »gospa Mjesečina«,¹⁰ a kod J. Laforguea »Mam'zell La Lune«,¹¹ Sfinks,¹² Marsije i Apolon podsjećaju na Herediju,¹³ Dijana na G. de Nerval,¹⁴ Pan na Herediju¹⁵ i t. d. Ali nitko pametan ne će misliti, da je Matoš ta imena uzeo konkretno od ovog ili onog francuskog pjesnika. On se je u tom pogledu samo u njih ugledao. Videći, da oni garniraju sadržaj svojih pjesama uspomenama iz stare ili sredovječne prošlosti, čini to i on. Znanje o antici Matoš crpe ne od francuskih pjesnika, nego iz raznih historijskih knjiga. Znamo na pr. da je 1902. Matoš u Parizu čitao, na njemačkom, nekoliko knjiga iz grčke mitologije: »*Amor i Psiha* (Apuleus); Joh. Hein. Voss: *Theokrits Gedichte*; Pausanias: *Führer durch Attika* (iscrpno citira); *Griechische Anthologie* (aus Jacobs Sammlung)«. (IV. 36–59). Koliku je važnost Matoš pridavao zna-

⁷ Napominjem, da sam se, zbog kronološkog reda pjesama, poslužio zbirkom Matoševih pjesama izdanja Narodne knjižnice, Zagreb, 1923; niže označeni brojevi znače stranice toga izdanja.

⁸ P. Verlaine, *Poésies*, str. 51.

⁹ J. Laforgue, *Poésies*, t. I. str. 99, t. II. str. 26.

¹⁰ Matoš, *Pjesme*, str. 71.

¹¹ Laforgue, *ib.* t. I. str. 74.

¹² J. M. de Hérédia, *Les Trophées*, str. 70.

¹³ *Ib.* str. 31.

¹⁴ Gérard de Nerval, *Pages choisies*, str. 75.

¹⁵ J. M. de Hérédia, *Les Trophées*, str. 22.

nju antikne mitologije, vidi se iz ovih redaka u *O našim ljudima i krajevima*: »Odricati se klasika ne možemo, jer su njihove mrvice najbolji dio naše kulture«. ¹⁶

V. Hugo i Matoš

Prvi pjesnik, koga Matoš čita u Parizu 1900. je V. Hugo, i to njegove *Les Voix intérieures*, *Les Rayons et les Ombres*. *Les Feuilles d'automne* i *Les Chants du Crépuscule*. Karakteristično je to, da Matoš čita, odnosno bilježi ili stihove spleena: Spleen je »ce docteur, né dans l'ombre« (III. 28), ili o bezvrijednosti ljudskog života: »Hélas! que fait l'homme ici-bas?: Un peu de bruit dans beaucoup d'ombres« (III. 28); ili o suzama: »toute larme, enfant, lave quelque chose!« (III. 29).

1902. Matoš čita *Les Odes et Ballades* i ponovno *Les Chants du Crépuscule*. Pesimizam i tuga i dalje drže Matoša. Zato on i bilježi: »Et la gloire et la Mort ne sont que deux fantômes: En habits de fête ou en deuil«, ili: »Et mon âme était triste et les chants de ma lyre Étaient comme ces voix qui pleurent dans la nuit«. Kasnije zabilješke o Hugou 1903. i 1910. iz *Les Châtiments* nisu toliko interesantne.

Matoševa pjesma »Pjesnik« ¹⁷ izdaleka podsjeća na Hugoovu pjesmu »La fonction du poète«. ¹⁸ Matošu je pjesnik »lik«, to znači model, u kojeg se, i na kojeg se treba obraćati čovječanstvo. I Hugo kao i Matoš u spomenutim pjesmama govori o pjesnikovom »encens« (tamjanu), o brodu; i dok Hugo poeziju naziva »l'étoile« (zvijezda), Matoš pjeva »Nek ti kao zvijezda pjeva za klobukom«.

Bogatstvo pjesničkih slika je naročito moralo zanjati Matoša u Hugoovoj poeziji. Ustvrdio bih i to, da je V. Hugo bio jedan od glavnih francuskih pjesnika, uz Verlainea, koji su determinirali šarolikost i bogatstvo Matoševe poezije u pogledu broja slogova. Matoš kao i Verlaine i Hugo pjeva i u dvanaestercu, i jedanaestercu, i desetercu, i devetercu, i osmercu i sedmercu, i šestercu i petercu pa i u četvercu.

Zato nije čudo, da se Matoš i u doba svog pjesničkog majstorstva rado povraća V. Hugou i čita njegove stihove 1903. kao i 1910. (V. 103a, VII. 45).

Théophile Gautier i Matoš

Prve bilješke o Gautierovoj poeziji u Matoševim privatnim bilješkama nalazimo tek 1909. Teško je vjerovati, da Matoš nije ranije čitao Gautierovih pjesama. Sadržaj zabilježenih Gautierovih stihova je pun crnog pesimizma. A vjerojatno, uz druge Matoševe životne okolnosti, nije slu-

¹⁶ A. G. Matoš, Djela, Binoza, t. IV. str. 227.

¹⁷ A. G. Matoš, Pjesme, Narodna knjižnica, str. 44.

¹⁸ V. Hugo, Les Rayons et les Ombres, Hatier, str. 28.

čajno, da su mnogi Matoševi stihovi, štampani 1909. i 1910., puni nekrofilskih i mračnih stihova. Matošu upadaju u oči Gautierovi stihovi: »Mes vers sont les tombeaux tous brodés de sculptures; Ils cachent un cadavre ... Ils pleurent souvent en paraissant chanter« ... (VI. 100) ili »l'homme est une NECROPOLIS« (VI. 100).

U Matoša susrećemo stihove: »Svuda grobni jad; ... Smrt je vladar grada«, ili »Gadan kostur dreči u infantskoj svili, Žuti crv u smradu srca trulo cvili«. ¹⁹

Matoš bilježi u svojoj bilježnici ove Gautierove stihove: »O mère du génie! ô divine nourrice! Solitude! ..., ili Hélas! grandeur veut dire la solitude« (VI. 101). Matoš u pjesmi *Jesenje večer*, u kojoj »gordi jablan«, misli sigurno na sebe i na pjesnike, »šapće mrakom gluhijem, Kao da je samac usred svemira« ²⁰

Gautier: »Le poète ...

Il faut qu'il ait au coeur une entaille profonde
Pour épancher ses vers, divines larmes d'or (VI. 101)

Matoš u pjesmi *Pjesnik*²¹ pjeva: ...

On, što nije nikad sebe radi plako
Ostavit će tražen cvijet u suzama

1911. Matoš čita *Emaux et Camées*. Matoševa pjesma *Aventuros*²² izašla 1912. u Savr. izdaleka podsjeća na Gautierovu *Le Carnaval de Venise* (VII. 23).²³ Ne može se naći ni jedan Matošev stih, koji bi potpuno odgovarao Gautierovu, ali čitanje Gautierovih pjesama potiče na misao, da se mogao djelomično inspirirati.

Matošev stih »No naslikat je nikad znao ne bih« (koji se odnosi na poznatu Neznanku u simbolskom smislu Hrvatsku, i koju naziva i zvijezdom Venus²⁴ podsjeća na Gautierove stihove, i koje Matoš citira:

Dites qui d'entre vous, fils de ce siècle infâme,
Peut rendre saintement la beauté de la femme?
Aucun, hélas! aucun! (VI. 100)²⁵

Gautier je bio majstor u stvaralaštvu lijepih pjesničkih slika (VI. 100). U tome je bio nenadmašiv, zato Matoš i veli na pr. za Gautierov sonet *Baiser rose, baiser bleu* da je »divan« (VI. 102), i u tom pogledu je Gautier bio važan Matošev pjesnički učitelj, odgajajući njegovu maštu i bogateći je pjesničkim slikama. Ma koliko Matoš 1909. god. u proznim

¹⁹ Matoš, Pjesme, str. 60.

²⁰ Ib. str. 61.

²¹ Ib. str. 44.

²² Ib. str. 77.

²³ Th. Gautier, Oeuvres, t. III, str. 20.

²⁴ Matoš, Pjesme, str. 46.

²⁵ Th. Gautier, Oeuvres, t. II. str. 22.

člancima do nebesa uzdizao Verlainea, nije bez značenja, da se Matoš 1909. a i 1911. g. vraća ne na čitanje Verlaineovih, nego Gautierovih pjesama, jer najbolje odgovaraju tadanjem njegovu osjećanju. Ma koliko Matoš volio i naglašavao nijansu i muziku u poeziji, on osjeća potrebu i za pjesničkim slikama i descriptcijama parnasovačke grupe, a kojih je Gautier majstor prvog reda, i koji je uz V. Hugoa i Leconte de Lislea jedan od glavnih Matoševih uzora i pjesničkih učitelja.

Od Gautiera je Matoš naučio, da je poezija umjetnost, koja se da naučiti (»la poésie est un art qui s'apprend«) (I. 102). I Matoš se poveo za tim savjetom i dao se na učenje i vježbanje poezije kod najboljih francuskih učitelja poezije.

Leconte de Lisle i Matoš

Negdje u proljeće 1900. Matoš čita Leconte de Lisleove *Poèmes antiques*. Ovo je čitanje ostavilo sigurno važnih tragova u Matoševoj psihi. Spomenimo, da je u to doba Matoš provodio mučan život, i ništa prirodnije, da čita i notira one Leconte de Lisleove stihove, koji se podudaraju s njegovim tadašnjim osjećanjem, t. j. pesimizmom. I Matoš je žalostan kao i Leconte de Lisle, i Matoš želi da se i on smiri i u Baghavati i u Smrti. Bit će, da je Leconte de Lisleovo obožavanje *Ljepote* utjecalo i na Matoševo obožavanje *ljepote*. Leconte de Lisleu je *ljepota* »Lumière de l'âme« (0. 141), a Matošu je *ljepota* sad »nijema«, sad »tkanje« njegove, t. j. Matoševe »duše«, sad njegova »glada vječni tantalovski kruše«.²⁶

Pravi uzrok Matoševu pesimizmu ne smijemo tražiti u pjesničkom utjecaju bilo koga pjesnika, ni Baudelairea, ni Leconte de Lislea ni drugih, nego u njegovu mučnom životu. I Matoš na nekoliko mjesta spominje smrt, ali ne u onom očajno pesimističnom obliku kao Leconte de Lisle. Dok je Leconte de Lisle naziva »divine Mort« (III. 46), Matošu je smrt sad »krasna«,²⁷ sad »vladar grada«²⁸ ili »umri dušo; To smrt i ljubav nama prilazi«,²⁹ »smrt« kraj ljubljene osobe »biva draga«.³⁰

Ideja smrti nije strana u Matoševoj poeziji, ali ona nema one kobne predanosti i njezina traženja kao zadnje nade i utjehe u njegovu, u stvari, povremenom pesimizmu. Dakle, ne može se reći, da je Leconte de Lisleova nekrofilaska poezija jedini izvor Matoševa pjevanja o smrti. Nije isključeno, da je čitanje Leconte de Lisleovih stihova pobudilo u Matošu želju za produbljenjem antike.

²⁶ Matoš, Pjesme, str. 95.

²⁷ Ib. str. 11.

²⁸ Ib. str. 60.

²⁹ Ib. str. 34.

³⁰ Ib. str. 80.

Na sličan način, na koji Leconte de Lisle pjeva svojoj prvoj ljubavi:

»Sais-tu que ton oeil pur est mon ciel azuré?
Sais-tu que ton regard est ma divinité?
Ta bouche, mon aurore?³¹ (Le Manchy)

i Matoš pjeva u *Jednoj jedinoj*

O ti si sreća, ti si muzika,
Dušom mi tvojom zvoni duša sva,
Ti si moj miris i crna zjenica ...³²

José-Maria de Hérédia i Matoš

José-Maria de Hérédia je jedan od rijetkih francuskih pjesnika, koji je, po mom mišljenju, Matošu najbliži, i u kojeg se Matoš – ukoliko se to može reći za Matoša – najviše ugledao. Za Herediju Matoš veli, da je »najveći umjetnik škole« (misli Parnasovaca) (II. 145). Matoš kao i Heredia najviše voli oblik soneta. Jedan i drugi su ispjevali, s malom razlikom, isti broj pjesama. Ni jednog ni drugog, u poeziji, ne vodi ni vjerski, ni filozofski, ni politički, nego čisti artistski poriv, naime, u kratkim pjesmicama opjevati sitne i neznatne zgode života, otimajući ih zaboravu, zatim ukoliko iznose svoje najintimnije osjećaje, to čine diskretno, sugestivno, izričući ih sad pjesničkim slikama, sad imenima iz grčke, rimske, sredovječne, naše daleke i bliske prošlosti.

Ma koliko Matoš volio i cijenio Herediju kao pjesnika, teško je naći i jednu Heredijinu pjesmu, u koju bi se Matoš potpuno i u cjelini ugledao, i da tako kažem, majmunski je oponašao. Ima stihova u Matoševoj poeziji, koji izdaleka podsjećaju na Heredijine stihove. Matoševa pjesma *Labud*³³ i Heredijine pjesme *Pan*³⁴ i *Le Bain des Nymphes*³⁵ imaju nešto zajedničkog. U njima se mogu naći neke daleke sličnosti, a više razlika. Kod Heredije je u pjesmi *Pan* govor o satiru pod imenom »Chèvre-pied, divin chasseur de Nymphes nues«; u Matoševoj se pjesmi *Labud* naslućuje, da su (*Pan* i satir) »lovci nimfe«. Dok su u Matoša dva lica »*Pan* i satir«, kod Heredije je samo jedno lice, »chèvre-pied«. I jedan i drugi su u šumi. Dok Matoš veli, da *Pan* i satir »slušaju tišinu«, kod Heredije je govor o indirektnom i općenitoj konstataciji: »Il est doux d'écouter les soupirs, les bruits frais Qui montent à midi des sources inconnues.« Dok se Heredijin satir šulja (se glisse, l'oeil ardent), Matošev satir i *Pan* vrebaju, jer su na mjestu, veleći »samo oči bdiju« (»Kroz daljinu / Života traže srodnog vidljiv trag.« Dok Heredija u pjesmi *Pan* jednostavno

³¹ E. Estève, Parnasse, fasc. IV. str. 93.

³² Matoš, Pjesme, str. 12.

³³ Matoš, Pjesme, str. 31.

³⁴ J. M. de Hérédia, Les Trophées, str. 22.

³⁵ Ib. str. 23.

naziva Satirovu žrtvu, *Nymphé*, kod Matoša je ona »Leda, slatka dama, golog boga čedo«. U drugoj Heredijinoj pjesmi *Le Bain des Nymphes* govor je o jednom satiru, o više nimfi i o više labudova, dok je kod Matoša samo jedan labud. I dok Matoš govori o »tisiem sjaju vala« i o »duvku«, kod Heredije je govor o »fleuve éperduement neigeux«. Dok kod Matoša labud kruži, kod Heredije »s'effarouche le vol des cygnes« (T. 23). – Imamo dakle same daleke reminiscencije i ugledanja u dobre pjesničke učitelje, oponašajući, istina, ali ostajući uza sve to i dobar i samostalan pjesnik. Matoš kao i Hérédia pjeva i o Heleni,³⁶ i o Dijani.³⁷ Matoševa pjesma »Grob Bajadere³⁸ podsjeća na neke daleke sličnosti s Heredijinom pjesmom »La jeune Morte«.³⁹

Matoš:

Putniče taj hum bez znaka
Ročište je bijelih vila;
Ova zapuštena raka
Tišti pepeo ljudskih krila (Grob bajadere)⁴⁰

Heredia:

Qui que tu sois, *Vivant*, passe vite parmi
L'herbe du terre où gît ma cendre inconsolée;
Ne foule point les fleurs de l'humble mausolée
D'où j'écoute ramper le lierre et la fourmi. (La Jeune Morte)⁴¹

Heredijin »*Vivant*« je transformiran u Matoša u »*Putnika*«. Heredijin »*tertre*« je kao i kod Matoša »*humak*«, Heredijin *tertre* je obrastao *travom*, *parmi l'herbe* Matošev je »*zapuštena*« (raka). Kod Heredije je »*l'humble mausolée*«, a kod Matoša »*zapuštena raka*. Heredijin »*cendre inconsolée*« je kod Matoša samo »*pepeo*«. Druga strofa je potpuno Matoševa invencija i o njoj nema ni spomena u Heredijinoj pjesmi.

U Heredijinoj drugoj strofi »un chant de *colombe* a gémi«, a kod Matoša: »Samo *cvrčak*, crni majstor, cvrčeci prestissimo, sad je njojzi kapelmajstor«. Dok Heredijin sonet završava tugaljkom, da umrla stanuje, za uvijek, u podzemlju. Matoš crta »na grobu ples žute mjesečine«.

Nije bez maloga značenja, da se Heredijina zbirka pjesama *Les Trophées* nalazi u Matoševoj biblioteci. Ali je još važnija činjenica, da je Matoš, u posebnoj bilježnici prepisao ništa manje nego četrnaest čitavih Heredijinih pjesama. Vjerojatno, da mu posluže za model, dok još nije posjedovao posebnu štampanu zbirku Heredijinih pjesama *Les Trophées*.

³⁶ Matoš Pjesme, str. 12.; Hérédia, *Les Trophées*, str. 100.

³⁷ Matoš, str. 48, 54, 71.; Hérédia o. c. str. 100.

³⁸ Matoš, Pj. 78.

³⁹ Hérédia, *Les Trophées*, str. 50.

⁴⁰ Matoš, Pj. str. 78.

⁴¹ Hérédia, *ib.* str. 50.

Gérard de Nerval i Matoš

Iako je Matoš prepisao čitav niz Nervalovih pjesama, ne može se nigdje naći neke bliže sličnosti između njihovih stihova. »Nasmijane oči«⁴² i »ton oeil souriant« u pjesmi *Myrtho*⁴³ od G. de Nerval je premala sličnost, da bi se mogao zaključiti neki vidljivi direktni utjecaj. Matoš kao i G. de Nerval na isti način pjeva: »što je, duvna, sablast il' mar-kiza,«⁴⁴ a G. de Nerval: »Suis-je Amour ou Phébus, Luzignan ou Biron«.⁴⁵

Najveća sličnost između Matoša i G. de Nerval je u tome, što Matoš kao i G. de Nerval žudi za jednim vječnim ženskim idealom, koji prima sad realni, sad opet irealni, gotovo fantomski, željeni lik, često puta izjednačen s idealom ljepote, za kojim obadvojica vječno žude. Jedan i drugi se služe mitološkim imenima, u stilu parnasovačkom, u svojim pjesmama, kao na pr. *Diana, Sirena, Orfej, Vila, Feb* i t. d.

Vigny, Musset, Lamartine i Matoš

Vignyja je Matoš čitao, kako se čini, u Zagrebu, u travnju ili svibnju 1907. Matošev tajni dolazak u Zagreb, skrivanje pred vlastima, njegova ljubav na daljinu prema O. H., dugo izbivanje od rodne grude, sili ga da čita i da slično pjeva, sad kao Musset (kojeg čita po povratku iste godine u Beograd), sad kao Vigny, padajući u momentani, ne trajni Vignyjevski pesimizam. U jednoj pjesmi otresa se on tog pesimizma veleći:

Te misli već su stare: pesimizam, fraza,
Banalnost tuđa, Brate, pitaj nešto novo.⁴⁶

De Musset mu je bliži, i on kao i Musset jadikuje za svojom ljubavi, sad u ovom sad onom obliku, sudbina im je obadvojici, ako ne ista, a to svakako slična. I jedan i drugi vječno tuguju za jednim ženskim idealom: Musset za G. Sandovom, a Matoš za O. H.

Koliko je Matoš čitao Lamartinea teško je znati. Kao i u proznim Matoševim djelima, isto tako su i zabilješke u njegovoj privatnoj bilježnici ograničene na nekoliko redaka. 1908. čitajući njegove *Confidences* bilježi: »On aime les lieux où on a aimé« ... (VI. 20). O vidljivom utjecaju Lamartineove poezije na Matoša ne možemo govoriti.

Th. de Banville i Matoš

Matoš je Banvillea čitao u proljeće 1911. prije odlaska u Firencu, kad je bio bolestan. Matoš u svojoj bilježnici bilježi, kako u poeziji muzika stihova kao takova može izazvati štogod se hoće u našem duhu, pa čak

⁴² Matoš, Pj. str. 62.

⁴³ Gérard de Nerval, Pages choisies, str. 72.

⁴⁴ Matoš, Pjesme, str. 54.

⁴⁵ Gérard de Nerval, Pages choisies, str. 71.

⁴⁶ Matoš, Pjesme, str. 30.

i smijeh (VII. 103). A 1910. negdje u polovini, čita Banvilleov *Petit traité de poésie française* i citira: »Plus vous torturez votre pensée, plus vous l'embellirez.« (VII. 13). Banville je, bez sumnje, i teoretski i praktično, mnogo djelovao na Matoševu pjesničku formaciju.

Verlaine i Matoš

Prvi francuski pjesnik, kojeg Matoš u Beogradu 1896. u svojim priv. bilješkama citira na njemačkom, jest Verlaine (I. 63).

U Ženevi 1898. saznaje za osnovu verlenske simbolske poezije i francuskog simbolizma uopće:

Car nous voulons la nuance encore
Pas la couleur, rien que la nuance (II. 102)

U siječnju ili veljači 1899. u Ženevi čita Verlaineovu simbolsku zbirku pjesama *Sagesse* (II. 140), u kojoj muzika riječi naročito dolazi do izražaja.

V

Je suis un berceau
Qu'une main balance
Du creux d'un caveau
Silence, silence (II. 140)

Teško je prodrijeti u sve psihološko utjecajne niti Verlaineovih stihova na Matoševu poeziju. Više je toga ušlo, a da se ne može ni razlučiti, transformiravši se u Matoševoj psihi toliko, da je i postalo njegovo. Ipak Matoševa pjesma »Čuvida«⁴⁷ podsjeća u isto vrijeme i na Baudelaireovu *Le Masque*,⁴⁸ a još više na *Hymne à la Beauté*,⁴⁹ ali i na Verlaineovu *Pantomime*⁵⁰ i *Colombine*.⁵¹ Dok Verlaine u pjesmi *Colombine* pjeva:

— Do, mi, sol, mi, fa
Tout ce monde va,
Rit, chante
Et danse ...⁵²

Matoš to izriče:

Cello, flauta, oboa i bas
A na balu ...⁵³

⁴⁷ Matoš, Pjesme, str. 54.

⁴⁸ Baudelaire, *Les Fleurs du mal*, str. 23 (éd. Crépet-Blin).

⁴⁹ *Ib.* str. 45;

⁵⁰ P. Verlaine, *Poésies*, str. 50.

⁵¹ *Ib.* str. 65.

⁵² *Ib.* str. 65.

⁵³ Matoš, Pjesme, str. 54.

I Baudelaireove i Verlaineove manire su očite u Matoševoj poeziji. Dok jedna Verlaineova pjesma nosi naslov: *Colombine*, druga *Pantomime*. Matoš svojoj pjesmi daje naslov *Čuvida* kao i Baudelaire *Le Masque*. U pogledu sadržaja ima nekih dodirnih točaka. U Verlaineovoj pjesmi *Pantomime*, lice Colombine se samo spominje. Kod Baudelairea je »la femme au corps divin« ili: »divinement robuste«, »adorablement mince«. Kod Matoša: »U Dijane nije ljepši stas«, kod Verlainea je samo: »Une belle enfant« (dodajući) »méchante«.

Dok se Baudelaire pita, nije li: »Ange ou Sirène? Matošu je ona »Žena i Sirena«, Verlaineu je ona samo: »L'implacable enfant«.

U pogledu manira ima sličnosti:

Baudelaire:

Sors-tu du gouffre noir ou descends-tu des astres
Que tu viennes du ciel ou de l'enfer ...

Matoš:

Otkud je, Iz Rima, Iz Pariza

Verlaine se ne pita ništa.

Kod Baudelairea imamo »ton regard infernal et divin, fée aux yeux de velours, ili: Ce long regard sournois, langoureux et moqueur;
Ce visage mignard, tout encadré de gaze
Dont chaque trait dit nous avec un air vainqueur
La Volupté ...

kod Verlainea: »Dont les yeux pervers /Comme les yeux vers/ Des chattes
kod Matoša: »S okom mačke, zmiije i smaragda.

Kod Verlainea su zelene mačkine oči, kod Matoša samo mačkine, a kod Baudelairea *baršunaste*, a Matošu su *smaragdne*.

Dok se Matoš pita:

»Što je, duvna, sablast il markiza,
Ili, Venus, spremna leći svagda?

Verlaine pjeva:

L'implacable enfant,
Preste et relevant
Ses jupes
La Rose du chapeau,
Conduit son troupeau
Le dupes.

Baudelaire: La Volupté m'appelle et l'Amour me couronne.

I Matoš završava u pretposljednem stihu: »Sjeća me na Poes
(– – i Montepina)«

I ja bih dodao na mjesto dviju praznih Matoševih crtica: na Baudelairea i Verlainea – dakako, da bih s time pokvario Matošev ritam pjesme.

Iz Matoševe pjesme *Tajanstvena ruža*⁵⁴ stihovi:

Oj snovi mog života, modri krajevi i
Jer duša moja bašta je daleka

podsjecaju me na Verlaineovu pjesmu *Clair de lune*, u kojoj stoji:

Votre âme est un paysage choisi⁵⁵

Verlaine ima svoju pjesmu *Sur l'herbe*, a Matoš isto *U travi*, ali bez ikakve sadržajne sličnosti. Sličnost je samo u naslovu. Ali ipak neko imitiranje, kakvo takvo. Kod Verlainea kao i kod Matoša čest je izraz »Luna«. ⁵⁶

Interesantna je daleka uporedba između Matoševe *Balade*,⁵⁷ Gautierove *Les Trois Grâces de Grenade*⁵⁸ i Verlaineove *Ballade*.⁵⁹ Dok Gautier pjeva o trima gracijama, između kojih je jedna *Dolores*, Matoš pjeva samo o jednoj, koju nekoliko puta u istoj pjesmi naziva »*Dolores, divna, slatka Dolores!*«. Dok Gautier u zanosu i s oduševljenjem pjeva o svim trima gracijama, dotle se Verlaine s tugom sjeća jednog sretno proboravljenog dana s jednom svojom ljubavi. On i iza prekida s njom i dalje uzdiše za njom, ali ona je posve indiferentna i ne misli na pjesnika. Kod Matoša ta je ljubav trajala istina neko vrijeme, ali ga je napustila i ne samo to, nego se združila s nekim drugim, koju je poslije tri godine taj »švaljer zaklao noću«.

Kod Gautiera Martirio ima sedefaste oči, dok Matoševa Dolores smaragdne, a Verlaine ne spominje boje očiju.

Matoš:

Vidim ju – ko prvi put! –
Oči – dva smaragda, /Takove ljepotice/ Nije gledo Bagdad.⁶⁰

Gautier:

Dolorès, belle enfant à l'oeil déjà rêveur⁶¹

Verlaine:

Simple elle était comme au temps de ma cour
En robe grise et verte et voilà tout⁶²

⁵⁴ Matoš, Pjesme, str. 35.

⁵⁵ Verlaine, Poésies, str. 49.

⁵⁶ Matoš, Pj. str. 7, 54, 71; Verlaine, Poésies, str. 49, 51, 52, 166.

⁵⁷ Matoš, Pj. str. 8.

⁵⁸ Gautier, Oeuvres, t. II. 128.

⁵⁹ Verlaine, Poésies, 208.

⁶⁰ Matoš, Pj. 9.

⁶¹ Gautier, o. c. str. 129.

⁶² Verlaine, o. c. str. 208.

Matoševa pjesma *Jednoj jedinoj* podsjeća na nekoliko Verlaineovih pjesama: *A une femme*,⁶³ *Nevermore*,⁶⁴ *Voeu*,⁶⁵ *Lassitude*,⁶⁶ *Mon rêve familier*⁶⁷ i *Circonspection*.⁶⁸

Dok Verlaine sad pjeva jednoj nepoznatoj ljubljenoj, sad opet poznatoj, Matoš pjeva samo jednoj, koju stalno voli. Kao i inače, spomenuta Matoševa pjesma kao i spomenute Verlaineove pjesme, neki stihovi podsjećaju na Verlainea, a opet su i različiti. Evo nekoliko stihova koji sličje:

Verlaine: »De la douceur, de la douceur,⁶⁹ ili: Sa voix douce et sonore⁷⁰ podsjećaju na Matoševu: »Ti si muzika«. ⁷¹ Matoševi stihovi:

»Daruj mi tvoje dječje ručice,
Budi mi jastuk brižne majčice,
Budi mi milost mlađe sestrice.«⁷²

podsjećaju na Verlaineove stihove:

»Mets ton front sur mon front et main dans ma main,⁷³
Donne ta main.⁷⁴

I Verlaine⁷⁵ kao i Matoš spominju lastu (hirondelle).⁷⁶

U pogledu tehnike stiha i Verlaine je kao i V. Hugo morao isto toliko ako ne i više utjecati na raznolikost Matoševa stiha u pogledu broja slogova, t. j. od parnih do neparnih, od dvanaesterca do četverca, kojim obiluje i Matoševa, kao Verlaineova i Hugoova poezija.

Mallarmé i Matoš

Misli se, da između Matoševe i Mallarméove poezije postoji neka posebna veza. Meni se čini, da je ona minimalna, ili još bolje, nikakva. Matoš je o Mallarméu, kako u svojim proznim radovima, tako i u priv. bilješkama, jako škrt. Od Mallarméovih pjesama citira, i to bez komentara, samo *Le Cygne* (V. 297). Tome se ne smijemo čuditi, jer je Mallarmé uz Rimbauda, kojeg Matoš spominje samo jedamput u svojim bilješkama – jedan od najnerazumljivijih pjesnika i za same Francuze. Mallarméova je poezija hegelovski i panteistički mistična, a Matoš nije

⁶³ Ib. str. 9.

⁶⁴ Ib. str. 14.

⁶⁵ Ib. str. 16.

⁶⁶ Ib. str. 17.

⁶⁷ Ib. str. 18.

⁶⁸ Ib. str. 166.

⁶⁹ Ib. str. 17, 19.

⁷⁰ Ib. str. 14.

⁷¹ Matoš, Pjesme, str. 12.

⁷² Matoš, Pjesme, str. 12.

⁷³ Verlaine, Poésies, str. 17.

⁷⁴ Ib. str. 166.

⁷⁵ Ib. str. 19.

⁷⁶ Matoš, Pjesme, str. 12.

puno volio ni filozofske, ni mistične poezije. 1907. g. izlazi Matoševa pjesma *Labud*, koja nema nikakve veze s Mallarméovom pjesmom *Le Cygne*.

Matoš i neki drugi francuski pjesnici

U pogledu pjesnika Albert Samaina, kojeg je Matoš rado čitao i navraćao se na njega dva puta, ne može se reći, da je bilo neke očite veze, a utjecaja je bilo sigurno, i to u pogledu odgajanja pjesničkog ukusa. Matoš cijeni i s užitkom čita njegove pjesme. Na pr. za pjesmu *La Turturle d'Amymome* veli, da je »divna pjesmica« (IV. 294).

Iako je Matoš dosta čitao Verhaerena, ne izgleda, da je ostavio dubljih tragova.

Između Jules Laforguea i Matoša nije bilo dubljih utjecaja, osim onih općeg karaktera. Jedina sličnost, koja bi se mogla spomenuti, jest da Matoš pjeva »gospa Mjesečina«,⁷⁷ a Laforgue »Mam'zell la Lune«.⁷⁸

Za Régniera, Fernand Gregha, Ch. Guérina, Richepina, Jean Rictus (alias Gabriel Randon) i F. Coppéa, Louisa Menarda, Tristana Corbièra ne može se reći, da se išta vidljivog odrazilo u Matoševoj poeziji.

Cornille, Racine, Boileau, La Bruyère, Malherbe i Voltaire (kao pjesnik) ne izgleda, da su ostavili dubljih tragova.

Zaključak

Iza temeljite analize Matoševe poezije i pjesama francuskih pjesnika, koje je Matoš čitao, i onih, koje nije čitao, a nalaze se u istoj zbirci, došli smo do slijedećeg zaključka: Pored mnogobrojnih komponenata ekonomske i društvene stvarnosti, t. j. cjelokupnog života, u kojem se kretao Matoš, i koji su konstantno tištili i mijesili Matoševu osjetljivu psihu, osim utjecaja naše poezije francuska je pjesnička struktura kao cjelina naročito djelovala na Matoševu poeziju. Matoš je čitajući pojedine francuske pjesnike istina upijao njihove pjesničke elemente, ali se nije ni za jednog toliko zanio, da bi se moglo reći, da je ekskluzivni učenik, da je on rezultanta čitanja samo ovog ili onog francuskog pjesnika. Utjecaji su pojedinačni i brojni, ali je rezultanta jedna, svi su se ti raznovrsni utjecaji slili u nekoliko zajedničkih osebina, koje karakteriziraju Matoševu poeziju. I što je najvažnije, čitanje francuskih pjesnika i njihovih pjesama djelovalo je više u pravcu formiranja, usavršavanja i dotjerivanja Matoševa umjetničkog ukusa, ili kako Matoš to naziva »modernog pjesničkog osjećanja«, stvaranje i formiranje onih psihičkih organa, sila, moći, ili da tako kažemo, »pjesničkih psihičkih produktivnih sredstava«, koja su bila u stanju da stvaraju kvalitativno, odlične pjesničke produkte, Matoševe pjesme. Tu treba tražiti težište utjecaja francuske pjesničke strukture najprije na Matoševu psihu, a zatim na nje-

⁷⁷ Ib. str. 71.

⁷⁸ J. Laforgue. Poésies. t. II. str. 26. i 99.

govu poeziju. Opća karakteristika Matoševe poezije jest nijansiranost i sugestivnost sad u parnasovačkom, sad u francusko simboličkom smislu, t. j. u muzici riječi, muzici slogova i muzici ritma, a to je baš najviše naučio od francuskih pjesnika. Od Gautiera je specijalno naučio, da za dobru umjetničku pjesmu treba mnogo rada, truda i dotjerivanja, treba pjesmu dugo klesati, dok ne postane savršena pjesnička umjetnička tvorina. Ne smije se zaboraviti, da je na formaciju njegove psihe, njegova pjesničkog ukusa djelovala i lektira prozних umjetničkih djela, pjesme u prozi, kao što su Baudelaireove pjesme u prozi, Gérard de Nervalova *Aurelia* i *Nuits d'octobre*, zatim Mallarméove *Divagations* i druga, u bilježnici Matoševoj, nespomenuta djela. Pa i čista prozna umjetnička djela, kao što su romani, zatim neumjetnička, historijska, kao i nehistorijska djela imali su svog udjela u formiranju Matoševa pjesničkog ukusa. Svi su ti raznorazni utjecaji djelovali i stvorili Matoševu poeziju.

Matoševa poezija je, dakle, u najvećem postotku rezultanta utjecaja čitavog niza francuskih pjesnika kao cjeline, napose onih XIX. stoljeća, ili još točnije rezultanta utjecaja pjesničkih francuskih strujanja cijelog XIX. stoljeća, ali dakako transformiranih i probavljenih u Matoševoj psihi, tako da su postali njegova svojina, tako da je vrlo teško uvijek razlučiti sve komponente jedne od drugih i reći s apsolutnom sigurnošću: ovo je od ovog, a ono od onog francuskog pjesnika. Svi izneseni slučajevi su daleke reminiscencije ove ili one pjesme francuskog pjesnika. Ukoliko bismo htjeli donekle istaknuti, koji su francuski pjesnici djelovali više od drugih, iako su oni djelovali svi skupa svaki na svoj način, mislim na one, koje je Matoš čitao, onda bismo ih poredali ovim redom: José-Maria de Hérédia, Leconte de Lisle, Gautier, Verlaine, V. Hugo, Gérard de Nerval i dalje ostali, isključivši Baudelaira, o kojem će biti govora u zasebnoj studiji.

AUTOROVA BIBLIOGRAFIJA

- Victor Hugo*, Odes et ballades; Les Orientales t. I. i II., Paris, Alphonse Lemerre, 1939.
- La Fin de Satan, Paris, Hetzel.
 - Chansons des Rues et des Bois, A. Lemerre, Paris.
 - Les Chants du crépuscule, Hatier, Paris, 1950.
 - Les Châtiments.
 - Les Contemplations, A. Hatier, Paris 1950.
 - Les Rayons et les Ombres, A. Hatier, Paris 1950.
- Th. Gautier*, Oeuvres, t. II: La Comédie de la Mort; España; Poésies diverses i Poésies nouvelles. A. Lemerre, Paris.
- t. III. Emaux et Camées, A. Lemerre, Paris.
- Leconte de Lisle*, Oeuvres, Poèmes antiques, A. Lemerre, Paris.
- Poèmes barbares A. Lemerre, Paris.
- Théodore de Banville*, Les Cariatides, Roses de Noël. A. Lemerre, Paris.
- Les Odes funambulesque A. Lemerre, Paris.
- Charles Baudelaire*, Les Fleurs du mal, éd. Crépet-Blin, Paris, 1942.
- Théodore de Banville*, Petit traité de poésie française, Charpentier, Paris, 1935.

- Lamartine*, Chef-d'oeuvre poétiques, Hatier, Paris 1947.
 - Les Harmonies poétiques et religieuses, Hatier, t. I. i II.
 - Premières Méditations. Les Nouvelles Méditations.
- A. de Vigny*, Poésies choisies. Hatier, Paris.
- A. de Musset*, Poésies. Hatier, Paris 1947.
 - Poésies - Comédies. Hachette, Paris.
- Gérard de Nerval*, Pages choisies, Larousse, Paris.
- Henri de Régnier*, La Cité des Eaux. Mercure de France, Paris, 1932.
 - Le Miroir des heures, 1906-1910. Mercure de France, Paris, 1921.
- Jean Richepin*, Les Glas. Flammarion, Paris, 1922.
- Jules Laforgue*, Poésies, Mercure de France, Paris.
- Albert Samain*, Aux Flancs du Vase, suivi de Polyphème et de Poèmes inachevés. Mercure de France, Paris, 1920.
- José-Maria de Hérédia*, Les Trophées. A. Lemerre, Paris.
- Paul Verlaine*, Poésies. A. Messein, Paris, 1935.
- Emile Verhaeren*, Les Rythmes souverains, Poèmes. Mercure de France, Paris.
 - Les Villes tentaculaires, précédées des Campagnes hallucinées. Mercure de France, Paris, 1920.
- E. Estève*, Le Parnasse, fasc. IV. R. Guillon, Paris, 1930.
- A. G. Matoš*, Pjesme. Zagreb, Narodna Knjižnica, 1923.
 - Petnaest strojem prepisanih privatnih bilježnica, I-XV. Jug. akad. Zagreb.
 - Djela. Binoza, t. IV. Zagreb 1937.

R É S U M É

Dans son étude des influences de la poésie française sur la poésie de Matoš, poète croate d'avant la Première guerre mondiale, l'auteur a tout d'abord considéré les lectures des poètes français faites par Matoš, se basant sur les journaux intimes inédits qui se trouvent dans les archives de l'Académie yougoslave de Zagreb. Il recherche ensuite les influences que Matoš a pu subir en lisant les poètes français en particulier ceux du XIX^e siècle. Il étudie successivement les poètes suivants susceptibles d'avoir inspiré le poète croate: Victor Hugo, Lamartine, Vigny, Musset, Th. Gautier, Leconte de Lisle, Banville, J. Hérédia, Verlaine, Mallarmé, Richepin, Jules Laforgue, Verhaeren et autres encore.

Il en conclut que ce sont surtout les poètes parnassiens ou plus exactement leurs précurseurs qui ont exercé la plus grande influence sur la poésie de Matoš, celle de Hérédia surtout. Il ne fait pas mention de l'influence de Baudelaire qui a joué un rôle particulier dans la poésie de Matoš. Une étude spéciale lui sera consacrée.

